

Argument pentru o dialectică comprehensivă a vieții sufletești

Cel care-și propune să cunoască și să înțeleagă un obiect sau un fenomen trebuie să se slujească de un „sistem de gândire“ care (re)-construiește cu o metodă adecvată un „sistem teoretic“ capabil să reprezinte semnificația obiectului cercetat¹. Orice sistem teoretic, care este produsul unei gândiri, devine, în felul acesta, un domeniu de cunoaștere. Ca metodă, el reprezintă un „criteriu“ capabil de a măsura și explica aspectele teoretice ale obiectului la care face referință.

Acest punct de vedere are rolul de a stabili o anumită semnificație metodică, plecând de la Intellectul cunoscător (prin interogație) către obiectul cunoașterii, și revenind din nou în Intellect (prin răspuns). Se realizează în felul acesta un raport de circularitate între „Obiectul cunoașterii“ și „Intellectul cunoscător“, din care se construiește, în final, un domeniu epistemic. *Sistemul teoretic* explicativ care rezultă de aici se înfățișează ca o sinteză la care se vor raporta, în mod explicit, toate aspectele „tematizate“ ale unui obiect sau clase de obiecte înrudite, reunite în cadrul aceluiași *sistem de gândire* cu valoare de adevăr și, din acest motiv, ele vor fi universal acceptate. Faptul este cu

¹ C. Enăchescu, *Tratat de Teoria Cercetării științifice*.

atât mai important în cazul cunoașterii vieții sufletești considerate ca „obiect“ al psihologiei, având în vedere particularitățile sale și dificultățile metodice pe care le ridică cercetarea acesteia.

Am încercat în această lucrare să găsesc cea mai potrivită cale de cunoaștere și înțelegere a formelor vieții sufletești, considerate ca modalități de „a fi“ ale *Ființei interioare* reprezentate prin *Subiectul pur*.

Viața sufletească nu se limitează numai la ceea ce este *vizibil*. Ea mai este și *altceva*, pe care numai o „anumită atitudine metodică“, care gândește *Subiectul uman*, considerat ca *obiectul ultim al psihologiei*, ne-o poate oferi. Din acest motiv, cunoașterea vieții sufletești trebuie să facă trecerea de la *subiectiv* la *obiectiv* sau de la *esse in intellectu* la *esse in re*.

Limitele proprii Intelectului cunoscător nu-i permit să înțeleagă și să explice acestea fără participarea Conștiinței de sine. O cunoaștere completă presupune dubla lor participare, întrucât fiecare îmi spune „altceva“ despre „același“ obiect care este *Subiectul pur*.

Din această perspectivă epistemologică, viața sufletească se constituie ca o *Psihologie a Subiectului pur*. Pentru a cunoaște Subiectul pur, trebuie ca el să fie *privit în interioritatea sa*, altfel spus, de *a gândi Subiectul pur*, iar aceasta nu se poate realiza decât printr-o întoarcere a Eului către Sine-însuși.

Toate acestea conduc către maieutica socratică, arătând că metoda prin care se poate avea acces la *Subiectul pur* este *dialectica*. Reîntoarcerea la metoda dialectică ne oferă un alt fel de *a vedea* și de *a înțelege* obiectul psihologiei, Subiectul pur, diferit de cunoașterea empirică. Este vorba, în cazul acesta, despre o „altă psihologie“ sau despre un „alt fel de psihologie“, care să modifice câmpul epistemic al cunoașterii vieții sufletești? Faptele nu probează acest lucru.

Dialectica deschide perspectiva unei largi abordări și înțelegeri metodice, dincolo de manifestările exterioare, dezvăluindu-ne semnificația Subiectului pur. Dacă *psihologia științifică* se centrează asupra faptelor empirice, ca evidențe imediate și incontestabile ale „vizibilului“, *psihologia dialectică* își fixează punctul de vedere asupra „invizibilului“ trăirilor din câmpul Conștiinței, proprii Subiectului pur. În felul acesta, departe de a fi contradictorii sau cel puțin divergente, cele două „domenii“ se completează reciproc, *psihologia dialectică a Subiectului pur* situându-se în continuarea *psihologiei empirice a Persoanei*, făcându-se în felul acesta trecerea de la „obiectiv“ la „subiectiv“.

Ca să putem accepta acest punct de vedere, să insistăm un moment asupra metodei dialecticii și a importanței sale pentru cunoașterea Subiectului pur.

Comparativ cu *metoda empirică*, *metoda dialectică*, prin natura sa, se prezintă ca o „atitudine intelectualist-inteligibilă“ de tip neutru, în raport cu obiectul gândit pe care-l „tematizează“. Spre deosebire de alte „tehnici“ și „metode“ de cunoaștere ale obiectului psihologiei, dialectica îl abordează global, indiferent de ipostazele sau de modalitățile de „a fi“ sau de „a se înfățișa“ ale acestuia. Având un caracter de „descoperire“ prin înaintare progresivă, dialectica va lua cunoștință despre obiectul psihologiei, așa cum este acesta, global, din punct de vedere tematic, fără a-i particulariza trăsăturile caracteristice, din care alte „metode“ construiesc „Psihologii de ramură“.

Pentru metoda dialectică, atitudinea tematică este *comprehensivă*, de descoperirea adevărului ca valoare specifică a „obiectului / temă“ cercetat. Ea privește viața sufletească, indiferent de *cum*, *ce* și *cine* este Persoana respectivă. Această calitate, datorită căreia dialectica se situează deasupra oricăror alte metode de cunoaștere a Persoanei, face posibil ca, indiferent de natura Persoanei

respective, a trăirilor sufletești ale acesteia, să ne ofere un răspuns global.

Răspunsul pe care ni-l dă dialectica este global și din el putem *cunoaște și înțelege ce este* viața sufletească și *cine este* Persoana în esența ei. Prin aceasta, dialectica ne ajută să construim un „sistem de gândire“ comprehensiv al vieții sufletești, la care să raportăm toate cunoștințele noastre despre Persoană, sau la care să apelăm ca la un „reper“ explicativ pentru înțelegerea diferitelor aspecte și situații particulare considerate ca „modalități de a fi“ ale Persoanei.

*
* *

Cunoașterea vieții sufletești interioare nu se poate realiza numai prin descrierea factologic-fenomenologică a formelor de trăire ale acesteia, așa cum sunt ele obiectivate în exterior. Toate aspectele sale sunt și rămân exterioare și, din acest motiv, ele nu ne spun nimic despre semnificațiile lor ultime care sunt interioare Persoanei și își au originea în ea. Acest fapt reclamă, în primul rând, o imperioasă necesitate de clarificare și adaptare a metodei la cunoașterea și înțelegerea formelor vieții sufletești, indiferent de natura și de modalitățile lor de manifestare ca forme de „a fi“. Aceasta întrucât de fiecare dată când se vorbește separat, de exemplu, despre formele de *Normalitate* sau de *Alteralitate* în viața psihică, nu se poate ajunge la nici o concluzie completă și definitivă, întrucât fiecare dintre acestea sunt tratate separat. Un răspuns complet îl putem obține numai dacă ele sunt tratate simultan, în continuitatea sau alternanța lor, ca „ipostaze complementare“ ale modalităților de „a fi“ ale Persoanei umane. Faptul este posibil numai cu ajutorul unei metodologii adecvate, capabilă de a concentra în ea analiza

simultană a naturii ambelor „ipostaze“ ale Ființei. Se impune în mod absolut necesar de a se revizui metoda, atât ca tehnică, cât și ca atitudine intelectuală, adaptând-o intenției unei modalități de cunoaștere globală. În felul acesta, analizând viața sufletească în sine, sub toate aspectele sale, fără a le separa metodic, este depășit acel „viciu de cunoaștere“ pe care-l produce fie o metodă incompletă, fie una inadecvată.

Odată precizat domeniul tematic la care ne referim, am încercat în lucrarea de față să schițăm cadrul unei metodologii specifice, centrată pe aspectele esențiale, ultime, ale înțelegerii semnificației fenomenologice a formelor vieții sufletești, indiferent de modalitățile de manifestare și de semnificația acestora, ca stare de *Normalitate* sau ca stare de *Alteralitate*.

Considerând *Normalitatea* ca „afirmare de sine“ și *Alteralitatea* ca „negare de sine“ a propriei sale Ființe care este Persoana umană, ajungem, printr-un act de maximă reducere metodologică concentrată tematic, până la limita posibilă de exprimare a Intellectului cunoscător prin *Da* și prin *Nu*. Dar acestea sunt la fel de inseparabile ca și „afirmarea de sine“ și ca „negarea de sine“, pe care de altfel le și exprimă. Din acest motiv, ele nu pot fi considerate antitetice, ci complementare. Dar, se poate oare trasa o limită între ele? Până unde se întinde *Da* și de unde începe *Nu*? Este imposibil de spus, deși logica formală pretinde că a rezolvat acest aspect. Răspunsul este imposibil de dat, cel puțin privit din punct de vedere riguros metodologic. Din acest motiv, trebuie să acceptăm că, în cazul în care Intellectul cunoscător se situează în ipostaza celor două atitudini operaționale, cărora le aparțin atât *Da*, cât și *Nu*, trebuie să existe ceva care le cuprinde, dar în același timp le și separă sau le exclude reciproc pe amândouă. Acel *ceva* care le presupune, întrucât le cuprinde

pe amândouă, fiind prin aceasta *comun* ambelor, este Ambiguitatea. Dar, de fapt, Ambiguitatea, așa cum o înțelegem în cazul de față, este starea de potențială neutralitate a unei „pre-gândiri“, poate încă indecisă ca atitudine de orientare, din care însă, ulterior, Intellectul cunoscător „separă“ sau „alege“ atât pe *Da*, cât și pe *Nu*. Ea nu trebuie însă confundată cu Alternativa, care are, în primul rând, un caracter formal-opțional, din punct de vedere operațional. Ambiguitatea se înfățișează sau, mai exact spus, trebuie acceptată ca fiind o stare, sau o etapă „pre-noetică“, pe când celelalte două reprezintă forme „noetice“ implicite; *Da* este concluzia unei afirmări, *Nu* este concluzia unei negații.

Dacă am stabilit că Ambiguitatea este în mod indubitabil cea din care extragem, separându-le, pe *Da* și pe *Nu*, rezultă că aceasta își are sediul în Intellectul cunoscător. Deducem de aici mai departe și faptul că atât *Da*, cât și *Nu* există în mod aprioric în Intelect ca „atitudini metodice“ ale acestuia. Din acest motiv, ele nu sunt antitețice, nu pot avea un caracter antinomic, ci sunt „perechi compensate“ de care depinde sau care fixează direcția alternativelor judecății noastre. În felul acesta pusă problema, Alternativa ne apare ca o operație de „separație – diferențiere“ a Ambiguității.

Este oare aceasta suficient pentru a putea explica „De ce *Da*?“ și „De ce *Nu*?“, respectiv *actul de afirmare* și *actul de negare*? Dar atât afirmarea, cât și negarea, având ca obiect cunoașterea *Sinelui* iar cel care operează asupra acestuia, pentru a-l putea cunoaște, este Intellectul cunoscător, care, prin acest act, se apleacă asupra lui însuși – rezultă că, de fapt, el operează o „separație“ în propria sa Persoană interioară pe care o ia ca obiect de studiu auto-reflexiv.

Obiectul afirmării, cât și cel al negării de sine este *Subiectul pur*, ființa sufletească interioară, desprinsă de

orice fel de aspecte empirice exterioare ei. Este *Subiectul pur* care concentrează în el și prin el întreaga viață interioară. El nu este ca Obiectul Persoanei, Trupul carnal, ci Subiectul pur este energia sufletească interioară, iar atât afirmarea, cât și negarea de sine exprimă „schimbările“ succesive, curente sau accidentale ale acestuia.

*
* *

Lucrarea de față este o încercare de întemeiere a unei metodologii de factură filosofică, urmărind înțelegerea fenomenologică și explicarea semnificațiilor formelor vieții sufletești interioare. Ea va lua ca elemente de referință pe *Da* și pe *Nu*, considerate ca operatori ai *afirmării și negării* de sine a *Ființei interioare* care este *Subiectul pur*. De fapt, este o analiză metodologică expositivă, un studiu despre „Metodologia cunoașterii de sine“, care să ne servească de îndreptar în înțelegerea procesului de *afirmare* și de *negare* de sine a Persoanei umane și de aici, mergând mai departe, ca stare de *Normalitate* și/sau de *Alteralitate* a vieții sufletești interioare.

Faptul de „a fi“ al Persoanei este independent de ea, ca ceva care îi este dat, fără a-l fi dobândit prin sine. Persoana descoperă că „este“ prin Conștiința auto-reflexivă de sine, iar Intelectul cunoscător, *noetic*, îi spune „cine este“ și „cum este“.

Conștiința de sine analizează propriile sale „trăiri interioare“ ale Persoanei umane, având prin aceasta un caracter „pre-noetic“. Ea constată și, în egală măsură, cântărește. Intelectul cunoscător delimitează, definește, califică, clasifică și evaluează, la rândul său, stările Persoanei din cursul acestor trăiri, având prin aceasta un

caracter „noetic“. Dar înțelesul Persoanei ca Ființă nu se oprește aici. Ea are permanent tendința de a se depăși pe sine. Or, faptul de „a se depăși pe sine“ al Persoanei, specific naturii dialectice a Ființei sale interioare, presupune în mod necesar o negare a ceea ce era afirmativ anterior ambelor sau, dimpotrivă, afirmă ceea ce era anterior negație. Trecerea de la o afirmație primară la o afirmație secundară prin negarea celei anterioare, ca formă de desprindere de ea, este un act de transcendență care-mi dezvăluie un „alt fel de a fi“ al Persoanei. În felul acesta, Persoana se auto-depășește pe sine, iar transcendența care face posibilă această „trecere“ se dovedește a avea un caracter de trăire „meta-noetică“, de transformare, sau chiar de „trans-substanțiere“, în sensul de schimbare a propriei sale naturi primare, elementară, într-una nouă, superioară. În toate aceste cazuri, atât *afirmația* (Da), cât și *negația* (Nu) se remarcă a fi „operatorii“ prin care se realizează aceste procese. Din acest motiv, ne-am propus să ne fixăm atenția asupra lui *Da* și lui *Nu*, analizați ca „operatori“ în cadrul unei *Metodologii a înțelegerii semnificației* formelor vieții sufletești.

Da și *Nu* sunt situațiile complementare, inseparabile, care însoțesc întreaga existență a Persoanei umane din momentul nașterii sale până la moarte, considerată ca momentul închiderii vieții. Din acest motiv, dincolo de aspectele mai sus discutate, privind raportul acestora cu sfera cunoașterii Intelectuale, a experiențelor interioare ale vieții Conștiinței sau cu cele ale auto-depășirii de sine prin transcendență, *afirmarea de sine* (Da), cât și *negarea de sine* (Nu) se înfățișează ca ipostaze fundamentale, majore, care concentrează în ele esența însăși a existenței umane, modalitățile de „a fi“, în sensul afirmativ al lui *Da*, sau de „a nu fi“, în sensul negativ al lui *Nu*.

Existența umană se manifestă fie ca afirmare, fie ca negare, oscilând în felul acesta permanent între *Da* și *Nu*.

Trebuie însă precizat că Intellectul cunoscător surprinde faptul că atât „afirmarea de sine“, cât și „negarea de sine“ sunt procese care se produc „în ființă“ și care, pornind „de la ființă“, se reîntorc tot „la ființă“. Ele sunt proprii Subiectului pur, considerat ca „ființa interioară“ sau partea subiectiv-sufletească a Persoanei.

Afirmarea și negarea de sine sunt ipostaze egal posibile de „a fi“ sau, mai exact, situații ontologice ale Subiectului pur. Ele aparțin ființei interioare care este acesta și, din acest motiv, ele nu trebuie confundate cu „ființa“ (ca afirmare de sine sau *Da*) sau cu „ne-ființa“ (cu sensul de negare de sine sau *Nu*) din filosofia existențialistă.

Atât *afirmarea* (*Da*), cât și *negarea* (*Nu*) dau un sens existenței Subiectului pur, întrucât „vin“ din el. Aceasta nu înseamnă că Subiectul pur există când se „afirmă“ și încetează de a mai exista când se „neagă“. Arătăm, cu altă ocazie², că afirmarea ca și negarea de sine a Sinelui, care este Subiectul pur, reprezintă ipostaze egal posibile ale existenței, respectiv starea de *Normalitate* (Sănătatea) și starea de *Alteralitate* (Nebunie), ca opusul ei.

Cele mai sus discutate dovedesc natura dialectică a ființei umane care este Subiectul pur dar, în același timp, fac din *metoda dialectică* calea cea mai adecvată de cunoaștere și înțelegere a Vieții sufletești, în care *Da* și *Nu* exprimă concentrat formele de „a fi“ ale acesteia.

Lucrarea de față urmărește să demonstreze că forma de „cunoaștere“ a Vieții sufletești interioare sau „cunoașterea de sine“ nu este posibilă decât prin metoda dialectică. Dar metoda dialectică ne descoperă, dincolo de cunoașterea Vieții interioare și natura acesteia. Ea ne spune atât „ce este“, cât și „cum este“ Ființa sufletească sau Subiectul pur. Odată cu „descoperirea de sine“, Intellectul cunoscător

² C. Enăchescu, *Fenomenologia Nebuniei*.

„va vedea“ că însăși Persoana, ca și existența acesteia, este organizată dialectic.

Plecând de la caracterul de „operatori metodici“, *Da* și *Nu* se vor înfățișa ca formele de expresie concentrate ale celor „doi poli“ ai principiului dialecticii: *afirmarea* (Da) și *negarea* (Nu). Inseparabili prin complementaritatea lor, raportul dintre Da și Nu va deveni condiția fundamentală a înțelegerii și explicării metodice a naturii și existenței Persoanei umane.

București, decembrie 2005

CUPRINS

Argument pentru o dialectică comprehensivă a vieții sufletești....7	
I. Metoda dialectică	17
1. Organizarea intelectului și metoda dialectică	18
2. Originea și sensul Interogației și răspunsului	34
3. Afirmarea și Negația	45
4. Ambiguitatea (Și Da, și Nu)	54
5. Prezumția și Certitudinea (Da sau Nu)	65
6. Semnificația lui Da și Nu	79
7. Dincolo de Da și Nu	88
8. Dialectica și Revelația	99
9. Situațiile metodice și Câmpul epistemic	108
10. Răsturnarea Dialecticii (Între Înteligibil și Neînteligibil) ...	126
11. Absurdul (Nici Da, nici Nu)	138
II. Ontologia dialectică	150
12. Transcendența ca experiență metafizică între Posibil și Virtual	151
13. Iluzia metafizică în chip de „situație trans-subiectivă“ dincolo de Posibil și Virtual	160
14. Trăirea trans-subiectivității ca stare metafizică	172
15. Dialectica comprehensivă a Subiectului pur	182
16. Tensiunea ontologică și destinul Subiectului pur	202
17. Ființa plutonică (Dialectica între Vizibil și Invizibil)	220
18. Existență și Valoare	234
19. Modalitățile existenței (Prezența și Absența)	242
20. Subiectul absolut	251
21. Semnificația raportului de complementaritate dialectică dintre Subiectul pur și Subiectul absolut	262
Lecția dialecticii (Post-scriptum la „Da și Nu“)	273

Printed and bound in Romania

by **punct**